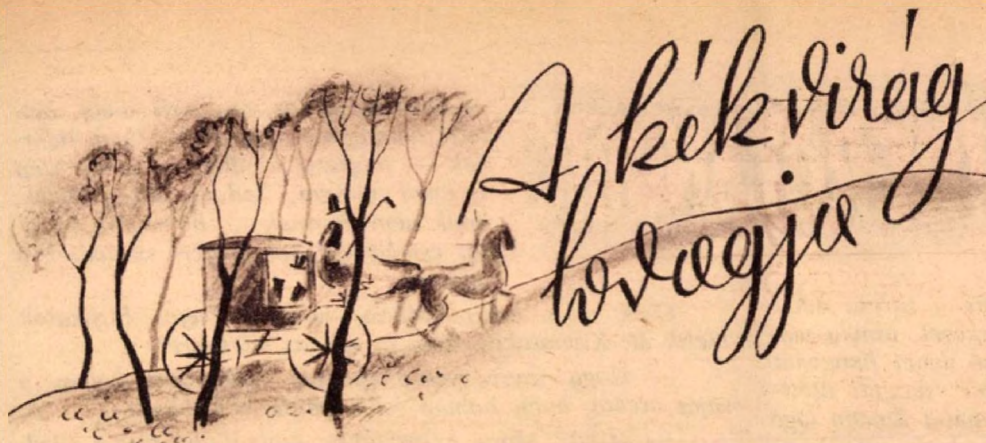

KRÚDY GYULA EMLÉKEZETE

Nagy, dióbarna szemének álmatag tekintete most is előtttem van. Olyan elevenen, mintha csak élne. Ez marad legtovább kísérő emlékem róla. Ez az örök férfibánatot tükröző, korától gögösen elforduló, melankólikus multbarévedés, amely úgy illett úri lustasággal eleresztett, talán va-

lami távoli muzsika hallgatására félre billent, szép, fekete cigányfejéhez. Gomblyukában és szívében az új romantika kék virága. Őles, daliás alakja — amelyet másfél évszázaddal ezelőtt nemesi testőr-attila tett volna még délcegebbé — egyforma, örökölt dzsentri-könnyedséggel hajlott meg, ha gúnyos bók szikrázott az ajkán vagy dömöckölt penge a kezében. Így járt Krúdy Gyula három évtizeden át a magyar irodalom berkeiben, amelyeken egy-két pestbudai utca, kávéházi sarok, sörcsarnok, klubszoba és szerkesztőség értődik. S így bukkan fel most emlékezetemben is, mint a távolodó tegnapok legfelejtethetlenebb »ködlovagja«.

Alig ötvenöt esztendő volt, amikor meghalt és majd nyolcvan kötet maradt utána. Egy egész kis könyvtár, szanaszét szórt, szinte összegyűjthetetlen műveiből, meggyőzően dokumentálva Jókai bőséggel pazarló munkakédvét. Nem véletlen, hogy Jókait említem vele kapcsolatban. Krúdy Gyula törvényes örököse s talán egyetlen igazi folytatója volt az »ibolyaszemű ember« mult-idéző varázseréjének és kifogyhatatlan mesélő kedvének, anélkül, hogy maga valóban *fabulátor*, a szó szoros értelmében mesekitaláló lett volna. Az ő életre kelt ólomalakjai maguk szőtték maguk köré a legsodálatosabb mesehangulat aranyhálóját. S ez a hangulat pótolta nála a tulajdonképpen elhagyott mesét, a bonyolult szárazsú izgalmas történetet. Ezért nem írt Krúdy műfajilag szigorúan körülhatárolható, igazi regényt: beírta a felduzzasztott novellával, a lírai aláfestésű kor- és életképpel. De novellái — mintha egyetlen nagy munka összehangolt fejezetei lennének — szervesen folytatják és kiegészítik egymást. Olyan tökéletes gyöngyszemek, amelyeket csak zsinórra kellene fűzni, hogy drága nyakláncá teljesedjenek. Ő azonban, egy alig észrevehetően lemondó gesztussal elhárította magától ezt a feladatot. Holott nyilván éppúgy sóvárgott utána, mint az induló század másik nagy magyar novellistája: Cholnoky Viktor. Ám nálunk az írónak — kivált ha nem váltja aprópénzre talentumát az újságírás robotjában — mindenekfelett *sokat* kell termelnie. Sokat és könnyen, önmérsztő iramot tartva a mindennap gondjával. Krúdy Gyula ahhoz a ritka-erős fajtához tartozott, amely győzte ezt a veszedelmes iramot. Kedvvel éppúgy, mint tehetséggel s amit talán csak kevesen láttak meg kortársai közül: mindvégig töretlen zsenialitással.

Költészete a zenéhez áll legközelebb. Ahhoz a legkorlátlanabb kifejezőművészethez, amely egy szeptimakkord föloldásra váró zengésével pillanat alatt fel tud idézni bennünk egy kedves arcot, egy régi szerelmet, egy várost, egy kort, egy egész elmúlt életet, minden körülötte lebegő emlékek egyetemben. Mondatait kótázni lehetne, annyira zeneileg éreztetik meg a hangulat fokozatosan emelkedő vagy halkan elhaló dallamát. »Őszi erdő nyúl el

a domb alatt, mint egy hosszú, vörös női hajsza!...« Nem úgy hangzik ez, mint amikor a cigány »magának« játszik, mitsem törődve azzal: hallgatja-e valaki? Míg Krúdy írásait olvassuk, az örök idő félelmes szomorúsága úgy nyügz le bennünket is, mint magát az író, aki a multat ébresztgeti egy szüreti éjszakán, kezében mély-hegedűvel, andalogva járban a holdvilágos párakat lehelő dombokon. Ez már nem álom a multról, de maga az életre-keltett mult, a költő teremtképzeteivel visszavetített valóság. Elsüllyedt korok és tájak hangulatát, halott gavallérok párbajait, elillant magyar öszi melankólikus színeit, porladó dámák pajkos szerelmeit senki sem idézte nála közvetlenebbül, hárfazengésű mondatok édes muzsikáján keresztül. Mennyi mesét tudott Podolinról, régi zsoldosokról, De Ronch kapitányról, Szindbád hazai utazásairól, öreg Kemény Zsigmondról, emlékező vén pincéreköről, hajdani nagy ebédek-ről és ivásokról, Rezeda úrról, — aki egy kissé nyilván ő maga volt — a *Hét bagoly* fogadóról, a titokzatos N. N.-ről és a kalandor ál-Petőfiről. Mióta Pestre érkezett a »Vörös postakocsival«, mindig frissen faragott kalamusából percre sem fogyott ki az álmok és emlékek színes tintája. A Nyírség sokáig hallgatott ő előtt. Tán Kölcsey óta. Krúdy minden titkát tudta ennek a bánatos magyar csendnek és úgy mondta el, méla ironiával, költői megilletődéssel és művészi játékosággal, hogy aki hallotta: nem felejt el.

De nem volt naiv romantikus, mint Jókai. Fölötte állott a multnak, amelyet a mának magasságából tekintett át. Halk humora mindig megérezte a közte és hősei közt feszülő távolságot. Ösztönössége mellett is rendkívül öntudatos elfordulás ez. A felnőt, aki egy tavaszi délelőtt sokáig nézi a gyermekek sárkányeresztését: olykor önkénytelenül gyerekké válik s maga is belefeledkezik a játékba. Krúdy sohasem állott be játszó alakjai közé, csak játcszott velük a maga mulatságára. Szerette őket, lelkesedett értük, de egy alig leheletnyi gúnyos árnyalattal, egy odavetett jelzővel minduntalan elárulta, hogy az ártatlan örömeikben itt olyan valaki gyönyörködik, aki már rég *kivülről* szemléli az élet apró mulatságait és tragédiáit. Ahogy az ember a saját gyerekkorát éli át egy cigarettából felszálló, kék füstkarikán elmélázva, egyszerre érezve a boldogság mézét és a csalódás fullánkját: úgy nézte, szerette és élte át Krúdy a multat, sajnálva, hogy már elszállott s a műértő pillantásával simogatva végig annak minden sajgó szépségét, amelyet az elmúlás csókolt rá.

Az óbudai vén házak — amelyekben szű percegése méri az időt s amelyeknek kéményében Hartwig kísértő lelke sóhajt szeles éjfeleken — nem látják többé őt, a borongókedvű sétálót, kifakult évek színeinek páratlan visszaálmodóját. Krúdy Gyula elárvult íróasztalán holtan rozsdásodik a toll. Gazdája holtan pihen a kerepesi temetőben és sírja fölött, a csöndes estében, finom köd szálldos. Szelid alkonyati pára, vagy az elnémult legendák szakadozott ezüstfátyola... De ő maga, a »kék virág« örök lovagja, elevene él tovább írásaiban. Kevés írónk nőtt olyan nagyra halála után, mint ez a bűbajos költő, akinek helyét még a mi hálátlan utókorunk is a legnemesebb értékek között jelöli ki — a magyar halhatatlanságban.